

Divendres, l'1 de març de 1974:-

Darrerament estan apagats. No pinten; només dibuixen. No mostren gaires ganes de modelar, tot i que han de treballar el fang d'un a un o de dos en dos; quatre queden massa apilotats, es fan nosa els uns als altres i això els porta a distreure's i fer broma. A més, el fang és massa plàstic i embruten de mala manera.

Penso que potser insisteixo tant en l'ordre i la netedat que tal vegada els faig passar les ganes de treballar amplament, sense traves. O potser és que la primavera ja treu brot.

Ara s'ha posat de moda l'*Altair Disseny*¹, cosa que no em sap greu: els desperta el sentit decoratiu i, per tant, el ritme i el gust.

Han estat massa barrejats per a treballar. Caldrà reorganitzar les funcions dels diversos espais per tal que cadascú treballi sense perill d'interferir en la feina dels veïns. L'organització i la dinàmica de l'Obrador exigeixen molt de temps. Calculo que per a cada hora que treballa directament amb els nens me'n caldrien tres o quatre de dedicació indirecta, per tal de poder fer un seguiment correcte de la feina que fan, de redactar estudis, pensar noves activitats, la manera de mantenir-los tostemps entusiasmats, inventant i pensant sobre el treball que es fa i com es fa... I anar a comprar tot allò que els faci falta perquè tinguin la varietat de materials que calen per a un tipus de treball tan diversificat; així no haurien d'esperar que determinat material els arribés. Caldria una reunió de pares per parlar d'aquest problema.

L'exposició de Nadal fa difícil poder dedicar la pausa entre les sessions a totes aquestes coses, que són tan importants com aquelles. Caldrà treballar tot l'estiu per poder organitzar amb cara i ulls el curs que ve, tenint molt en compte els més grans. L'ús del forn també és un problema, perquè m'exigeix

¹ És un quadern, de mida poc més petita que el Din A4, que conté uns fulls separables. Cada full porta impresa una xarxa complexa en un to gris clar; en grups de tres o quatre fulls hi ha la mateixa xarxa, i al conjunt següent, canvien de forma. És altament interessant per a adquirir el sentit del ritme i la imaginació, a part de la capacitat combinatòria.

una dedicació i un temps dels quals no dispo. Les meves jornades de treball solen ser de catorze i fins i tot de setze hores; i quasi no sé què cosa és un dissabte o un diumenge. Això ja fa massa anys que dura.

Dimecres, el 3 d'abril de 1974:-

He *ensenyat* a en Josep Maria P. F. com es fa un gerro. No pas d'una sola manera, sinó de tres maneres diferents. Ell ha triat la que li deu anar millor i hi ha reeixit força bé. Aquesta acció meva m'ha comportat un cert rau-rau: tot d'una m'he trobat fent quelcom que no sé si és gaire ortodox. El noi ja té deu anys i, de fet, m'he limitat a mostrar-li unes tècniques que són tan velles com l'home. Per tant, penso que l'he enriquit amb alguna cosa que abans ell no tenia i que, en lloc de fer-lo ensopegar, més aviat l'ha ajudat a progressar. Opino que, des d'aquest punt de vista, cal guiar els nens a descobrir les coses. El millor de tot seria que les descobrissin ells tot sols, però si s'apliqués aquest parer fins a les últimes conseqüències encara seríem al paleolític. Cada matí començaria l'aventura de la invenció de la roda -car les invencions s'originen en les descobertes-, cada matí hauríem d'inventar l'agulla de cosir, cada matí... Seria un empobriment inútil i penós. No hi hauria progrés.

Cal evitar dir "això es fa així" taxativament, sinó preguntar "què passaria si féssim..., si provéssim..., si miréssim de manegar-nos-ho d'aquesta manera...?". Fent-ho així, el nen va descobrint les coses i posa en acció el seus mecanismes d'ésser-que-pensa.

A l'hora de plegar la Montserrat V.V., pel que sembla, ha iniciat un: *Oh.. .!* que els altres han prologat dues vegades seguides. M'agrada aquest ambient i la unió que hi ha entre ells.

Dijous, l'11 d'abril de 1974:-

Veritablement l'educació artística de l'infant és una cosa molt difícil: d'una banda es corre el risc d'influir-lo i donar-li un *savoir faire* que no acostuma a ser propi de cap edat perquè en el seu origen hi ha la imitació amanerada d'allò que fa l'adult; de l'altra, es corre el risc d'empobrir-lo en deixar-lo abandonat a les seves forces, amb un enginy a la seva mà del qual només sap que veu un tros de món i que pitjant el disparador -a més, no sap que, d'allò, se'n diu un disparador- la fotografia surt per l'art d'encantament de la tecnologia d'avui.

Dissabte, 27 de setembre de 1975

He rellegit les notes que vaig prendre temps ha en un intent d'escriure la petita història d'aquesta aventura meua que es diu Obrador. Entre aquells esborranys i avui, hi ha hagut un esdeveniment molt important per a mi: el pas d'Arno Stern per Barcelona

(...)

Al Congrés d'INSEA, a Sèvres, vaig tenir ocasió de comprovar que allí no s'hi feia res de nou, i vaig marxar-ne amb les ganes d'haver pogut contemplar alguna cosa que em deixés espatarrada, quelcom d'inesperat. Però l'inesperat fou constatar que el meu isolament de tants i tants anys no em separava tant de l'avantguarda com m'havia pensat. Més ben dit: vaig descobrir que no hi havia avantguarda.

A Barcelona, la posició avançada de Stern em va fer descobrir -gosaré escriure-ho?- que l'avantguarda era jo. Sí, he gosat escriure-ho com a testimoni de com n'és, de cagadeta, la importància que hom dóna al paper de les arts visuals en l'educació. I, com a conseqüència, la migradesa del treball que es fa. Com tantes vegades, un altre em va haver de dir el que jo estava fent en aquell moment i des de tant de temps. El que veia que havia de fer, i que jo

mateixa tractava d'impedir. Tot per culpa de la meva inseguretat, de la meva covardia i, sobretot, de la impossibilitat de comunicar-me amb un altre.

Vaig quedar estabornida de joia en veure que Stern recitava les meves reflexions, les meves intuïcions. Tot plegat va ser tan sorprenent que quasi no vaig parlar-hi, malgrat les moltes ocasions d'haver-ho tingut a l'abast. És clar que hauria estat ridícul que jo li expliqués el mateix que ell explicava als altres: s'hauria pensat que li donava per la banda o que li prenia el pèl. Afortunadament, vaig saber callar, perquè, ben segur que tot plegat l'hauria ofès.

Si algú llegís el que acabo d'escriure, podria pensar que tinc l'Arno Stern dalt d'un escambell, i no és així. El meu taller no és cap còpia del seu, sobretot perquè no sabia ni com funcionava ni tan sols que existís. L'Obrador és, i ho continuarà essent, molt diferent. En molts punts no estic pas d'acord amb Stern. Però sempre li deuré el favor d'haver-me obert els ulls a un món al qual em tancava o no volia obrir-me per por. Sempre el mateix: por i timidesa.

Quan vaig escriure aquelles notes de què he parlat més amunt, no sabia ben bé cap on anava, i, si ho intuïa, em negava a admetre-ho. Pensava que l'Obrador era com qualsevol altre taller. En canvi, des que uns quants congressistes se'm quedaven mirant amb admiració, com si fos algú arribat del més enllà, he pensat que potser sí, que el que faig és alguna cosa diferent i una mica important.

Aleshores, hauré d'aclarir què és l'Obrador, com és i per què és així.

L'Obrador era, en primer lloc, un desig incert; després. una intuïció que he anat raonant, concretant i realitzant. Una mica a les palpentes, unes vegades; fortament temptada per l'entorn, unes altres; desanimada i lassa, ara i des..., però la línia que segueixo és, em sembla, la mateixa de quan vaig començar, tot i que més definida, més purificada, molt més evolucionada, i que, ja definitivament, no té res a veure amb una escola.

Una tarda, potser perquè ja em torno a trobar fent classe a l'Escola, aquesta paraula -classe- se'm va escapar mentre treballava amb els nanos. Vaig sentir ressonar el mot com si l'Obrador fos un temple i aquell ressò una profanació. Va ser com el gat que cau d'una paret: em vaig redreçar en cosa de mil·lèsimes de segon i vaig rectificar el que havia dit. Considero el nostre treball tan lluny d'allò que es fa a les escoles...

D'una manera natural, em refereixo a "aquests nois", "aquests nens", "el grup", "el nostre treball", "treballem", segons calgui.

L'Obrador és fruit de l'escola, de qualsevol escola, perquè no sols he treballat a l'EM. És el pol positiu nascut de la necessitat d'escapar-se de l'extrem negatiu que és l'escola. No m'agradaven, i continuo detestant-les, les relacions entre els nois i els mestres, i això va esperonar en mi la necessitat de crear-ne unes altres. No m'agradaven, i cada vegada m'agrada menys, aquelles classes repetidores i copiadores de "làmines" que m'ofegaven, i vaig anar sentint la necessitat de treballar d'una manera diferent. No m'agradava, i ara no m'agrada gens i ni mica, com el nen i el noi són considerats pel mestre, cosa que va suscitar en mi unes altres consideracions, uns altres punts de vista.

Els meus desigs anaven creixent i cada cop veia les coses més clares: calia quelcom de diferent, on la criatura es trobés de gust, fet a la seva mida. Això em va empènyer a crear l'Obrador. Materialitzar els meus anhels i les meves necessitats més pregones a l'EM o a qualsevol altra escola, hauria estat donar-me un autocertificat de demència senil. Si ni tan sols em són acceptats projectes de disseny de paper de cartes i sobres, com podia imaginar que ni tan sols m'entenguessin?

El que portava al cap, ho havia de fer jo sola, i la idea de poder portar-ho a terme era tan remota, tan impossible, tan de somiatruites, que ni tan sols la treballava. Dos factors, negatius, em privaven de pensar-hi de forma

realista: tirar-ho endavant tota sola, sense un altre criteri que compensés els meus desvaris, i el binomi Badalona-economia. Veia difícil trobar prou pares a la ciutat disposats a embarcar-se en una experiència nova, impossibilitada per això d'oferir-los cap tradició com a garantia. La manca de gent revertia en l'economia i, a més, calia tenir present que només es podria treballar a hores extraescolars i que la canalla va a dormir d'hora. Dues, a tot estirar tres hores diàries d'activitat en un local que hauria de tenir unes condicions especials: llogar una casa o un pis per a tan poca estona era de bojos. A més, els comptes havien de sortir tenint en compte un o dos sous, perquè, o bé es començava amb la idea de limitar el nombre de nois per grup o ja no calia pensar-hi més. De multituds, ja en tenia ben bé prou durant tot el dia. I per fer les coses malament, ja n'hi havia ben bé prou amb les escoles, no calia que m'hi afegís.

Van aparèixer, però, fets que no havia previst, ni tan sols sospitat: aquella Maria Teresa Lite, tan maca i tan entusiasmada, disposada a fer el que calgués per tal de tirar la idea endavant -, efectivament, després ho va demostrar amb escreix-, uns cosins Ventura-Pujol plens de generositat i uns quants pares joves a qui la tradició no tenia tan anguniejats com això.

A Badalona, no cal dir-ho, no n'hi havia cap precedent. A Barcelona, justament el novembre de l'any anterior -set mesos justos abans, doncs- l'Ester Boix i en Ricard Creus havien fundat l'Arc. A la resta de l'estat... res de res, suposo.

La meva idea -o, més ben dit, el meu desig, primer, i la meva idea, després- d'un taller d'art per a nanos me l'havia fet néixer el professor Luis Gil de Vicario, el darrer curs de Belles Arts. Un pedagog que en només un curs ens va ensenyar un futimer de coses i, sobretot, ens va donar tanta informació i tantes orientacions d'on podríem trobar-ne, que la seva assignatura era un veritable fonament per a la pedagogia de l'art. D'ell vaig rebre el nucli del que

després seria el meu desplegament en aquest camp concret de l'art.

Després de l'Obrador -començat el dia 16 de juliol de 1968 a les nou del matí-, els tallers van anar sortint com els bolets. Amb una diferència molt notable: només l'Ester Boix i jo havíem passat per les mans del senyor Gil de Vicario. És a dir, no són professionals de la pedagogia de l'art infantil, sinó que es dediquen a fer fer treballs manuals a les criatures, a base d'escuradents, gafes d'estendre la roba, i tot allò que ja sabem. L'enfocament d'aquests tallers descuida l'aspecte pedagògic. L'Obrador és molt diferent de tots ells. Fins i tot l'Arc, que jo sempre havia contemplat d'una manera enlluernada i que considero que hi treballen molt seriosament i són veritables professionals que saben el que es pesquen.

Després del Congrés, una sospita m'anima a deixar escrit que allò que estic fent, n'estic convençuda, és diferent del que es fa arreu.

Sentint la ponència d'Arno Stern, molts van exclamar:

-Aquest home és fabulós!

I jo he llançat un gran crit, però les meves paraules han estat unes altres:

Però... si això és el que estic fent ja fa vuit anys!

He rellegit les notes que vaig prendre temps ha en un intent d'escriure la petita història d'aquesta aventura meva que es diu Obrador. Entre aquells esborranys i avui, hi ha hagut un esdeveniment molt important per a mi: el pas d'Arno Stern per Barcelona.

Dimecres, el 17 de setembre de 1975:-

Amb la ponència d'Arno Stern al Congrés de Barcelona vaig descobrir no Arno Stern, sinó la Maria Niubò

Allò que Stern anomena higiene, ja fa temps que jo en deia teràpia del nen sa. Perquè també ja fa molt de temps el que em preocupa no és pas allò que surt de les mans dels nens, sinó que siguin feliços treballant. I també veig que la meua pedagogia no és la del treball, com diu Freinet, ni la de l'esperit obert, com diu la Wojnar, sinó la pedagogia de la joia i del gaudi en el treball

Aquesta, em sembla, ha de ser la pedagogia de l'Obrador. El més important és que el nano es construeixi ell mateix amb aquesta alegria que el desborda.

Si l'art és la joia de l'home en el treball (W. Morris) segons la Wojnar, si l'art és el treball (Cirici) i si hi pot haver una pedagogia de la joia en el treball de l'home, aleshores l'art infantil és plenament art,

Dijous, el 18 de setembre de 1975:-

(...) una de les característiques de l'Obrador és que cada nano pugui fer allò que més li ve de gust: mentre l'un pinta, l'altre treballa amb ceres; un altre, amb fang; un de més enllà, amb linòleum; aquell altre, amb fusta; un altre pinta amb els dits; qui fa construccions i juga amb l'espai, qui dibuixa amb retoladors, i, mentre la més petita -dos anys i mig- estripa paper, el del seu costat dibuixa amb llapis i a la taula del costat u altre fa un monotip, etc. Aquest ha estat el panorama d'aquesta tarda. Se m'han escapat la Clara Solà i la Mònica, per a qui no he pogut estar en tota l'estona (serà qüestió d'indagar).

Sí, l'Obrador és això: un lloc en què els nanos puguin esplaiar-se treballant en allò que més els vingui de gust, en allò que vulguin. Avui, l'Albert Tejedor ha començat fent el mateix del curs passat: un full d'*Altair Disseny*

El "perquè no" no existeix a l'Obrador; el no sempre ha de ser justificat, de la manera que sigui. El nen no es troba "frustrat" quan es veu davant d'un no raonat, i ho accepta sense cap contrarietat..

el 27 d'agost, l'Arno Stern em va convertir a la seva religió. No. Ell, sense saber-ho, es va limitar a donar-me una lliçó. Aquell home va defensar les seves idees i les seves actituds sabent per endavant que molt pocs l'entendrien, tot i que molts l'aplaudirien. I que molts altres se'l carregarien. I jo sóc tan covarda i tan cagadeta que ni havia gosat a escriure el que penso i el que crec.

Divendres, el 19 de setembre de 1975:-

A l'Obrador s'hi fa una educació agònica (vegeu Cirici i Callois). No hi ha projecte, no hi ha programa. Cada dia hi és un dia nou semblant als altres dies. No hi ha projecte; no hi ha programa. Cada dia és un dia nou semblant als altres dies. Moltes vegades, he estat ran de l'estimball de la temptació d'elaborar un programa, i si n'he sortit il·lesa ha estat per la meva incapacitat de planificar. Si més no, de planificar de la manera única que tothom fa. Suposo que la meva mancança és cosina germana de la que Fuster, citant el Vasari, aplica als romànics: no poden perquè no volen. En realitat, sempre he estat convençuda que una programació o un projecte deixat anar sobre l'Obrador seria com aquelles bombes que ens xiulaven al damunt durant la guerra. Seria una profanació. Cada noi fa allò que, portat per l'ambient o pel seu estat d'ànim, li surt de dins. Això pot semblar -i a molts els ho sembla- molt còmode. Hom pensa que només cal dir: -"Aneu fent, nanos!" i, tot seguit, posar-se a seure. Encara que hi ha qui potser ho fa per espolsar-se la feina de sobre.

Això que sembla tan senzill, però, és tremendament difícil i cansat. És una creació constant, És seguir a distància les passes del nano, de cada nano simultàniament, i *agere* (els i jo) segons les circumstàncies de l'instant. De l'**instant**, no pas del dia, de la setmana o del mes.

El sentit de l'humor, al nivell de cada edat, ajuda molt a fer un tot del nano: la seva acció (el seu *agere*), els materials i els altres nanos. De tot això plegat, el nano en surt transformat. En quina mesura? No ho sabré mai. Mai no tindrè la possibilitat de comparar en Pere passat per

l'Obrador amb el mateix Pere sense haver tingut mai la possibilitat d'agere. Per això em cal una gran fe i una gran esperança en l'invisible, en quelcom que dec fer i que no podré abastar mai, ni tan sols albirar-ne una ombra. Fe i esperança que moltes vegades em manquen, però que els mateixos nanos, encara més sovint, m'encomanen.

Dilluns, el 22 de setembre de 1975.-

Això és extraordinari! És tota la meva joia i la meva recompensa que només l'indici de deixar-los sense treballar -ben a l'inrevés del que passa a les escoles- els posi a to. No els presento pas aquella impossibilitat com un càstig, sinó justament com una cosa no possible a causa de tal o tals motius raonables. Cal dir, però, que els motius d'avui eren ben bèsties. És clar que la cosa anava mig de broma, mig de veres, i no calia filar tan prim com altres vegades en què la situació és més seriosa.

Ha vingut en Manel fuster i hi havia un ambient de treball que m'ha fet posar contenta. No li han dit déu vos guard perquè la majoria ni se n'ha adonat, que havia arribat algú. El més curiós és que quan ve algú i, com avui el fuster, els diu que estan fets uns artistes, se'l miren amb una expressió tan distreta i fent-ne tan poc cas que el cor em fa saltirons d'alegria. No perquè això em faci pensar que siguin humils -quina hipocresia tan poca-solta seria!-, sinó perquè llur actitud és la de qui està en un món que no és el de la gent de fora, un món molt personal, molt especial. Quasi, quasi, és l'expressió perduda i endinsada del en que es masturba. De fet, la creació artística ja ve a ser això.

Dimecres, el 24 de setembre de 1975

Quan em trobo tan cansada penso en la necessitat d'una persona que es dediqui a fer el que jo faig i jo només dirigeixi. Un impossible tanmateix, perquè l'Obrador és una feina meva tan personal, tant de creació sostinguda minut a minut, que ningú no pot fer-ho per mi; de la mateixa manera que jo no podria fer-ho per un altre. En tot cas, en el supòsit que m'arribés a entendre és ben dit, que jo

arribés a saber-me expressar- l'Obrador seria ella, i jo hi sobraria!

Dissabte, el 27 de setembre de 1975.-

(...) hi ha hagut un esdeveniment molt important per a mi: el pas d'Arno Stern per Barcelona

Al Congrés d'INSEA, a Sèvres, vaig descobrir que no hi havia avantguarda

A Barcelona, la posició avançada de Stern em va fer descobrir -gostaré escriure-ho?- que l'avantguarda era jo. Com tantes vegades, un altre em va haver de dir el que jo estava fent en aquell moment i des de tant de temps. Vaig quedar estabornida de joia en veure que Stern recitava les meves reflexions, les meves intuïcions. L'Arno Stern dalt d'un escambell, i no és així. El meu taller no és cap còpia del seu, sobretot perquè no sabia ni com funcionava ni tan sols que existís. L'Obrador és, i ho continuarà essent, molt diferent. En molts punts no estic pas d'acord amb Stern. Però sempre li deuré el favor d'haver-me obert els ulls a un món al qual em tancava o no volia obrir-me per por. Sempre el mateix: por i timidesa.

(...)que uns quants congressistes se'm quedaven mirant amb admiració, com si fos algú arribat del més enllà, he pensat que potser sí, que el que faig és alguna cosa diferent i una mica important.

L'Obrador era, en primer lloc, un desig incert; després. una intuïció que he anat raonant, concretant i realitzant. Una mica a les palpentes, unes vegades; fortament temptada per l'entorn, unes altres; desanimada i lassa, ara i des..., però la línia que segueixo és, em sembla, la mateixa de quan vaig començar, tot i que més definida, més purificada, molt més evolucionada, i que, ja definitivament, no té res a veure amb una escola.

Una tarda, potser perquè ja em torno a trobar fent classe a l'Escola, aquesta paraula -classe- se'm va escapar mentre treballava amb els nanos. Vaig sentir ressonar el mot com si l'Obrador fos un temple i aquell ressò una profanació. Va ser com el gat que cau d'una paret: em vaig redreçar en cosa de mil·lèsimes de segon i vaig rectificar el que havia dit. Considero el nostre treball tan lluny d'allò que es fa a les escoles...

D'una manera natural, em refereixo a "aquests nois", "aquests nens", "el grup", "el nostre treball", "treballem", segons calgui.

L'Obrador és fruit de l'escola, de qualsevol escola, perquè no sols he treballat a l'EM. És el pol positiu nascut de la necessitat d'escapar-se de l'extrem negatiu que és l'escola. No m'agradaven, i continuo detestant-les, les relacions entre els nois i els mestres, i això va esperonar en mi la necessitat de crear-ne unes altres. No m'agradaven, i cada vegada m'agrada menys, aquelles classes repetidores i copiadores de "làmines" que m'ofegaven, i vaig anar sentint la necessitat de treballar d'una manera diferent. No m'agradava, i ara no m'agrada gens i ni mica, com el nen i el noi són considerats pel mestre, cosa que va suscitar en mi unes altres consideracions, uns altres punts de vista.

Els meus desigs anaven creixent i cada cop veia les coses més clares: calia quelcom de diferent, on la criatura es trobés de gust, fet a la seva mida. Això em va empènyer a crear l'Obrador. Materialitzar els meus anhels i les meves necessitats més pregones a l'EM o a qualsevol altra escola, hauria estat donar-me un autocertificat de demència senil. Si ni tan sols em són acceptats projectes de disseny de paper de cartes i sobres, com podia imaginar que ni tan sols m'entenguessin?

El que portava al cap, ho havia de fer jo sola, i la idea de poder portar-ho a terme era tan remota, tan impossible, tan de somiatruïtes, que ni tan sols la treballava. Dos factors, negatius, em privaven de pensar-hi de forma realista: tirar-ho endavant tota sola, sense un altre criteri que compensés els meus desvaris, i el binomi Badalona-

economia. Veia difícil trobar prou pares a la ciutat disposats a embarcar-se en una experiència nova, impossibilitada per això d'oferir-los cap tradició com a garantia. La manca de gent revertia en l'economia i, a més, calia tenir present que només es podria treballar a hores extraescolars i que la canalla va a dormir d'hora. Dues, a tot estirar tres hores diàries d'activitat en un local que hauria de tenir unes condicions especials: llogar una casa o un pis per a tan poca estona era de bojós. A més, els comptes havien de sortir tenint en compte un o dos sous, perquè, o bé es començava amb la idea de limitar el nombre de nois per grup o ja no calia pensar-hi més. De multituds, ja en tenia ben bé prou durant tot el dia. I per fer les coses malament, ja n'hi havia ben bé prou amb les escoles, no calia que m'hi afegís.

Van aparèixer, però, fets que no havia previst, ni tan sols sospitat: aquella Maria Teresa Lite, tan maca i tan entusiasmada, disposada a fer el que calgués per tal de tirar la idea endavant -, efectivament, després ho va demostrar amb escreix-, uns cosins Ventura-Pujol plens de generositat i uns quants pares joves a qui la tradició no tenia tan anguniejats com això.

A Badalona, no cal dir-ho, no n'hi havia cap precedent. A Barcelona, justament el novembre de l'any anterior -set mesos justos abans, doncs- l'Ester Boix i en Ricard Creus havien fundat l'Arc. A la resta de l'estat... res de res, suposo.

La meva idea -o, més ben dit, el meu desig, primer, i la meva idea, després- d'un taller d'art per a nanos me l'havia fet néixer el professor Luis Gil de Vicario, el darrer curs de Belles Arts. Un pedagog que en només un curs ens va ensenyar un futimer de coses i, sobretot, ens va donar tanta informació i tantes orientacions d'on podríem trobar-ne, que la seva assignatura era un veritable fonament per a la pedagogia de l'art. D'ell vaig rebre el nucli del que després seria el meu desplegament en aquest camp concret de l'art.

Després de l'Obrador -començat el dia 16 de juliol de 1968 a les nou del matí-, els tallers van anar sortint com els bolets. Amb una diferència molt notable: només l'Ester Boix i jo havíem passat per les mans del senyor Gil de Vicario. És a dir, no són professionals de la pedagogia de l'art infantil, sinó que es dediquen a fer fer treballs manuals a les criatures, a base d'escuradents, gafes d'estendre la roba, i tot allò que ja sabem. L'enfocament d'aquests tallers descuida l'aspecte pedagògic. L'Obrador és molt diferent de tots ells. Fins i tot l'Arc, que jo sempre havia contemplat d'una manera enlluernada i que considero que hi treballen molt seriosament i són veritables professionals que saben el que es pesquen.

Després del Congrés, una sospita m'anima a deixar escrit que allò que estic fent, n'estic convençuda, és diferent del que es fa arreu.

Sentint la ponència d'Arno Stern, molts van exclamar:

-Aquest home és fabulós!

I jo he llançat un gran crit, però les meves paraules han estat unes altres:

Però... si això és el que estic fent ja fa vuit anys!

Dilluns, el 29 de setembre de 1975:- Avui ha arribat en Manel amb mitja veu d'home! Aquell nanet de sis anys que un dia em va dibuixar *la Nena*: una rotllana amb nas, boca, ulls i un arc per cabells que era la seva germana, ja té veu d'home! Amb la mateixa cara de criatura, amb el bigotet incipient, en Manel ha estat el company fidel de tots els temps d'Obrador; el qui, malgrat la seva pobresa d'expressió, el seu posat de tant-se-me'n-dóna i el seu ja-anirem-fent, no ha volgut deixar mai el taller. L'únic que va rectificar, d'un grup de quatre que es divertien massa, treballaven massa poc i molestaven el conjunt; el qui sent l'Obrador com una cosa pròpia i va demanar-me per venir a ajudar-nos. L'inefable Manel de les "manelades"! (Amic

lleial, afectuós i gran treballador; un nano amb personalitat, a la seva manera.)

Quan em vénen uns pares i em diuen que el nen no podrà venir més, per incompatibilitat amb l'horari d'altres activitats, el deixo marxar sense recança. Hi ha pares que deuen marxar amb el nano agafat de la mà, decebut que no hagi après a "dibuixar". Si el nano s'ho passa bé, se surt amb la seva i continua venint; però, en general, el nen que sap que ha de venir-hi a "aprendre de dibuixar" és una criatura que acaba anant-se'n, perquè es troba tan condicionada, tan encongida interiorment, que, forçosament, no s'ha de trobar bé entre nosaltres.

Durant aquests anys, només l'Ismael R.R. i la Maria Roser P.M. han vingut forçats. Aleshores, sóc jo qui diu als pares que no els obliguin. En això, sí que crec que s'ha de respectar la llibertat de la criatura, perquè en aquest cas ja no es tracta d'instint, sinó de veure's obligat a fer quelcom que no agrada. Llavors, per a ells, l'Obrador perd el seu sentit i queda convertit automàticament en la segona dosi que els espera en sortir de l'escola.

Perquè, aquí, no s'obliga ningú a res, si no és satisfer i ajudar la convivència. Sí que hi ha coses prohibides: embrutar sense necessitat, llençar pals de xupi o papers de caramel a terra, fer corredisses, deixar les coses mal endreçades, no escórrer els pinzells, fer-los servir d'escombra... El lavabo, per exemple, no l'usen mai. Com que hi ha el safareig, els demano el favor que quan necessitin rentar-se les mans ho facin aquí i així no em canso tant com si haig de netejar dues piques. Ho entenen molt bé, perquè els ho prego: és un favor que em fan i no alguna cosa a què jo els obligo o prohibeixo perquè em passa pel cap.

El mateix passa quan cau alguna cosa a terra: si els ho demano bé, de persona a persona, ho cullen sense fer-se pregar.

Aquest és, segons el meu punt de vista, un dels punts essencials de fer pedagogia: no deixar mai de banda que el nen és una persona que es mereix el mateix respecte que el mestre vol merèixer. Respecte humà, que neix del fet de ser persona i no d'unes categories convencionals i establertes gratuïtament. Aquest respecte, no hi ha volta de full, ha de ser recíproc; si no, no hi pot haver treball d'educació. Respecto els nens, no perquè se'ls hagi de respectar a priori -en aquests casos, la cosa acaba que ell no em respecta **gens** a mi), sinó perquè és una persona, **igual** que jo. I si respecto el nen partint d'aquesta base, ell em respecta d'una manera natural, perquè tot ja llisca sol.

Ara bé: aquest murri tan impressionant que és el nano (més ben dit: les seves intuïció i sensibilitat, mesclades amb el seu instint), s'ensuma que deixa de ser persona quan queda diluït en una massa anònima de criatures. Aleshores, ja no hi ha educació possible; tot queda reduït a dos bàndols: de l'una part, el mestre, que s'ha defensar com pot (i generalment ho fa a mossegades = autoritarisme); de l'altra, molt més nombrós i capaç d'actes anònims, que quedaran difosos en la responsabilitat del grup. Oi més quan el carisma que fins no fa gaire els pobles atorgaven al mestre ja ha passat a la història. I més encara quan hi ha una crisi de veritables pedagogs.

He observat, durant la meua ja llarga vida en l'ensenyament (tal dia va fer vint-i-quatre anys) que, per a moltes persones ser o fer de mestres significa satisfer les seves dèries de manar, dirigir i manipular. És una sospita, però em sembla que no vaig errada, que molts mestres -o moltes persones que avui fan de mestre- no ho serien en un règim que els permetés cridar a gratcient davant de les masses. De manera que algú pot ser o fer de mestre pel fet de ser un pseudopolític frustrat. I d'altres també ho són pel fet de no poder manar a casa seva.

Per exemple, no em cap al cap que aquella versió feixista, totalitària i capquadrada d'un cert caire diguem-ne catalanista, perquè expressava els seus esgarips en català, que es va deixar sentir recurrentment al Congrés de

Plàstica de Barcelona, pugui ser, o pretendre-ho, ser un educador. La demagògia no és educativa, sinó deformadora, generadora de càncers mentals. Un esgaripador com aquell, a qui pot educar si encara ha de néixer la mare que l'eduqui? Quina serenitat i equanimitat pot encomanar als seus deixebles? Em sembla que només pot engendrar altres esgaripadors que esgaripin... Si començava per no saber-se respectar ell mateix! Fet i fet, l'incorrecte no és el que pretenia dir, sinó la forma com ho deia. Perquè, suposo, expressava el mateix que jo penso; però jo estava al costat dels qui havien treballat i sabia el perquè de cada cosa. Sabia, sobretot, que no hi havia alternativa: o el Congrés es feia d'aquella manera o no hi hauria hagut res de res. Ara ja hi ha un precedent i això és el que compta.

L'acció d'educar fita la vista molt lluny i, a la vegada, molt a prop, perquè guaitar el demà ens obliga ensems a no defugir la mirada del ser humà present. L'educació no serà mai una dosi massiva, sinó una tasca pacient que, en molts casos, reclama esperar contra tota esperança. Els mètodes pedagògics d'eficàcia immediata no són més que manipulacions, tristes paròdies d'una educació de veritat.

La meva pedagogia, torno a dir-ho, és la pedagogia de la joia en el treball de l'infant. Si ell gaudeix treballant i la seva vivència és un fet natural, durant quant de temps l'obligarem a fer allò que en el seu cor rebutja i que no fa més que fer-li perdre un temps de gran preu, que mai més no recobrarà? Per què aquest farcell d'inutilitats que l'obliguen a despendre energies d'una manera tan llastimosa?

Dissabte, el 4 d'octubre de 1975:-

L'Obrador, l'han anat fent els mateixos nanos. Jo m'he limitat a tenir la sensibilitat prou desperta per a saber què volien, quines eren llurs necessitats veritables. Intentar un programa, un esquema massa detallat del que caldria fer o com fer-ho, seria matar-lo abans de néixer. Cal una idea inicial i seguir-la fidelment, que respongui a les necessitats veritables dels usuaris. Un germen fecundat per

la humanitat de totes i cada una de les persones que hi vinguin.

Diumenge, el 5 d'octubre de 1975:

Cada infant té el seu ritme propi, la seva manera personal de fer, els seus moments determinats de cada dia.

És cada nano qui em porta a mi, qui -a la seva manera- planifica l'Obrador. És ell qui té la paraula. Les "receptes", les haig d'improvisar a cada moment, perquè l'Obrador és un organisme que es va dissenyant a mesura que creix. L'únic que no puc perdre de vista és la idea de l'Obrador.

L'Obrador és el meu crit. És la meva revolució pedagògica -petitoneta, local, vilatana- personal davant l'ofec quotidià. Per això, en un diari de treball del taller, hi ha de sortir forçosament l'escola. Si no, no quedaria prou explicat i no diria tota la veritat.

Al taller pretenc això: que els nanos pensin i aprenguin a pensar.

També hi és important l'adquisició d'uns hàbits de conducta i una actitud que facilitin el pensament. És difícil que una persona desordenada en el treball tingui capacitat per a pensar ordenadament.

Com educar el sentiment sense reprimir-lo? És educable? O aquesta educació és funció d'una activitat educativa molt més extensa i continuada a causa de la qual el sentiment surt educat.

. L'exercici de la llibertat demana una gran maduresa i una base cultural notable.

El meu estil pedagògic és basat en l'ordre, en el parlar d'una manera natural tirant a baix, en la netedat i en l'autodisciplina interior i exterior. Em poden titllar de reaccionària, però estaré a les meves fins el dia que em demostrin que el desordre, els crits, la desorganització i la brutícia són uns mitjans educatius de més qualitat. Penso

que no són aquestes, sinó aquelles, les actituds imprescindibles per a bastir una pedagogia del treball fet amb alegria i amor.

(...) on no hi ha ordre ni netedat no hi pot haver estètica ni, per tant, ètica.

Divendres, el 10 d'octubre de 1975:-

És una paradoxa que coses tan materials com la pintura o el fang puguin comunicar d'una manera tan formativa el món de fora amb el món de dins del nano. És com un túnel que s'obre i permet el pas d'uns corrents en dos sentits; és aquest pas, precisament, que constitueix el diàleg creador, que enriqueix i fa créixer l'infant interiorment.

El meu treball -fins i tot a l'Obrador; més ben dit, sobretot a l'Obrador- és dolorós; m'arriba del més pregon sense voler-ho.

M'és donat malgrat el meu refús i els meus desigs constants d'escapar-me'n. Potser és que, en el fons, dec ser honesta, o no sé quina força m'empeny a dir sí.

Aquesta força estranya, que no puc evitar, em mou a fugir de la dedicació a la pintura del quadre fàcil, del paisatge, natura morta o retrat triomfalistes, de l'èxit a l'abast i, també, del difícil obrir-se camí a través d'unes creacions més autèntiques i honestes. Perquè no solament és qüestió de paisatges fets al gust de la majoria, sinó també d'altres obres de qualitat, totalment honestes i avançades, dintre de tot allò que em surt i sento. Certs èxits en l'aspecte de la creació artística em podrien animar a seguir per aquest camí, obrint-me pas a dentegades entre altres llops que també volen fer-se amb la peça de l'èxit. La ruta és rocosa, plena d'entrebancs, i reclama una dosi d'heroïcitats, que no sé si tinc perquè no l'he posada a prova, i reclama, sobretot, una agressivitat que em repugna.

Davant d'això, cal preguntar-se si de debò val la pena de fer aquest viarany inhòspit, si l'esforç es veu compensat amb escreix. No veig pas que sigui així. Veig i sento molt fortament que no és pas en aquest àmbit de la nostra època -tan rica en l'aspecte artístic- per on cal empènyer, sinó en aquell altre tan desolat, tan sovint bombardejat, escopit, assolat i menyspreat dels valors humans. Si jo, amb el meu esforç que cada dia em provoca ois, sapigués que puc salvar ni que fos una micra d'aquest àmbit i fer-hi néixer una flor -encara que fos efímera i neulida- em trobaria recompensada d'allò més.

Dimecres, el 15 d'octubre de 1975.-

(...) els nanos es troben tan bé a l'Obrador. En realitat, no fan pas coses que us deixin bocabadats d'admiració. Ara bé, es troben en un món fet a la seva mesura, que els satisfà les necessitats més interiors.

Divendres, el 24 d'octubre de 1975.-

L'Obrador és el meu crit. És la meva revolució pedagògica -petitoneta, local, vilatana- personal davant l'ofec quotidià. Per això, en un diari de treball del taller, hi ha de sortir forçosament l'escola. Si no, no quedaria prou explicat i no diria tota la veritat.

Diumenge, el 26 d'octubre de 1975.-

Al taller pretenc això: que els nanos pensin i aprenguin a pensar. No es tracta d'ensenyar-los *una* o *la* manera de fer. També hi és important l'adquisició d'uns hàbits de conducta i una actitud que facilitin el pensament. És difícil que una persona desordenada en el treball tingui capacitat per a pensar ordenadament.

Com educar el sentiment sense reprimir-lo? És educable? O aquesta educació és funció d'una activitat educativa molt més extensa i continuada a causa de la qual el sentiment surt educat.

L'exercici de la llibertat demana una gran maduresa i una base cultural notable.

El meu estil pedagògic és basat en l'ordre, en el parlar d'una manera natural tirant a baix, en la netedat i en l'autodisciplina interior i exterior. Em poden titllar de reaccionària, però estaré a les meves fins el dia que em demostrin que el desordre, els crits, la desorganització i la brutícia són uns mitjans educatius de més qualitat. Penso que no són aquestes, sinó aquelles, les actituds imprescindibles per a bastir una pedagogia del treball fet amb alegria i amor

Dimecres, el 29 d'octubre de 1975.-

Allò que s'esdevé a l'Obrador no té nom. Els nanos es troben en un món que és el seu, i llur actitud i llur conducta són totalment naturals perquè l'ambient hi és fet a la seva mesura i segons les seves necessitats. En aquest treball meu, es confirmen una sèrie de suposicions; si es vol, no res de l'altre món, però s'hi confirmen, s'hi practiquen. No res d'utopies, sinó la pràctica pura i nua. Si l'ambient és propici a la quitxalla, aquesta també millora l'ambient. Si cada criatura té un espai prou balder per a moure's, si no perd la mesura de la seva persona en un conjunt massa nombrós, si pot satisfer de manera natural la seva necessitat de treball -sense ésser forçat a canviar de ritme o a treballar a contracor-, la criatura esdevé un ésser notòriament diferent al nano protagonista (?) de la "població escolar" i dels llibres *curalotodo* de psicologia i pedagogia.

El noi perd l'agressivitat perquè no se sent agredit per l'afany de competir, perquè no se l'esperona en aquest sentit ni se li força el ritme natural de treball, i la necessitat de ser ordenat i net no se li fa una muntanya perquè no se li exigeix més del que pot donar. Obeeix d'una manera natural perquè és tractat amb amabilitat, pel seu nom, i se li donen les gràcies quan cal.

Divendres, el 21 de novembre de 1975

Quin sentit té avui dia la pintura?

Sóc més subversiva del que pugui semblar subversiva perquè he posat el fet plàstic a l'abast dels nanos,

Diumenge, el 30 de novembre de 1975:-

quan treballo amb els nanos, penso que val la pena de fer-los una mica feliços i contribuir, encara que sigui una mica, a fer-los millors. Això sí que paga la pena.

; no hem de continuar fent les coses igual pel sol fet que fa tres anys les fèiem així. Sempre cal buscar el millor i la justificació de cada cosa; cal, sobretot, anar per allà on porta el nen

el nano ha de tenir prioritat sobre l'educador. És en aquest sentit que l'educador ha d'estar al servei, no de l'infant en abstracte, sinó de cada nano concret que passa per les seves mans.

Dilluns, el 22 de desembre de 1975:-

(...) a l'Obrador, la criatura es manifesta tal com la fan: superficial, amanerada, convencional, pobra, mancada d'una interioritat viscuda de debò (...)

(...) respirem aires d'un materialisme accentuadíssim, en què la plàstica té molt poc o res a pelar. I, també, curulls de superficialitat, en què l'esforç i la perseverança no es valoren gens ni mica, amb l'excusa que estem en un món perpètuament canviant.

Divendres, el 9 de gener de 1976.-

Tinc una llarga llista de nanos que voldrien venir perquè, en benefici d'una major qualitat

Ara toca el torn a nanos que fa justament dos anys que van demanar inscriure's: les vacances de Nadal del '74 per al 9 de gener de '76

.

Dilluns, el 12 de gener de 1976:-

(...) constatar que l'Obrador va essent allò que em proposo: un lloc de retrobament del nano amb ell mateix, una pausa en aquesta vida de remolí que portem tots. I va resultant un món a part.

L'Obrador és un lloc de diàleg amb un mateix i amb la matèria que té a les mans, una melodia protagonitzada per ells, el món que els envolta i els altres que troben en aquest món.

Dimarts, el 13 de gener de 1976.-

Perquè l'Obrador no és un lloc on *s'ensenyi* plàstica, com molta gent es pensa.

Diumenge, el 28 de març de 1976.-

El més important, però, no és el treball que després deixaran a la pila de coses acabades, sinó els moments viscuts, l'alliberament sa de l'energia que els desborda i -per què no?- les brutícies de l'entorn que els engarjola.

No sé si aquest ramell de criatures recordarà o no els moments viscuts les tardes d'Obrador. Però estic del tot segura que formen una part molt positiva de llur educació i que és una vivència que els enriqueix molt i molt.

Dilluns, el 5 d'abril de 1976

L'Obrador no és un negoci, sinó una experiència.

Divendres Sant, el 16 d'abril de 1976:-

Després de les rectificacions i els resultats, les constatacions: l'Obrador no és tan dolent com jo em penso, o bé els nord-americans no són tan avançats com això.

Perquè és reconfortant, si més no, descobrir que el meu isolament, la meua pobresa de mitjans, la meua imaginació -no gaire brillant per a segons què-, l'atabalament i el

cansament que porto a sobre a l'hora de començar la feina que de debò m'agrada -i em fa por, cal dir-ho tot-, perquè descobreixo que déu n'hi doret, que puc estar contenta de força coses.

Gaitskell i Hurwitz, per exemple, em fan descobrir que hi ha moltes coses valuoses, a l'Obrador, a les quals no dono la importància que caldria. D'altres cops, confirmen sospites meves o donen solució a problemes que fins ara no havia aconseguit resoldre. No que parlin de receptes, però sí d'allò de "qui tingui orelles, que escolti".

Dijous, el 29 d'abril de 1976.-

Voldria que a l'Obrador els nanos trobessin una llar natural, on es respirés aquell art sense límits de què ens parla Cirici a l'AVUI de diumenge passat. M'agradaria poder-los donar tot allò que l'escola els nega sistemàticament, massa preocupada a complir programes rigorosament cronometrats i a no deixar respirar les criatures al compàs de llur ritme.

Voldria que les dues hores setmanals de taller en fossin cinquanta, per a poder donar als nanos tots l'inefable i l'inexplicable que he rebut i sento la necessitat pregona de donar. Voldria poder oferir-los el do de poder viure cada dia més intensament, més lliurement, perquè esdevinguessin més i més persones. Voldria poder fer-los créixer en aquest contacte joiós de tots amb tots que ens fa estar sempre contents i sempre amics. Voldria poder obrir-los a aquest món de meravella que ens ha estat donat, tan difícil d'entreveure i a la vegada tan maltractat. Voldria poder obrir-los a la immensitat de l'home, aquest misteri pregon que cada cop apareix més i més gran. Voldria poder fer-los estimar les petites coses perquè compreguessin com pot ser, de gran, l'amor per les coses immenses. Voldria que cada un d'ells se sentís veritablement ell per poder, així, sentir millor els altres. Voldria... un cel inabastable per a cada un d'ells!

Dilluns, el 3 de maig de 1976:-

En Xavi Parés és mort! Un nen estimat de l'Obrador. Dotze, tal vegada tretze, anys d'una vida esquifida, esllanguida, condemnada a ser curta des del néixer. Tots sabíem que, més aviat o més tard, s'havia de morir: els pares, els germans?, els nois d'escola, els mestres. El seu aparell urinari era deficient de naixença, però en la darrera conversa amb el seu pare -quan encara venia al taller- hi havia la seguretat d'una curació. De sobte, una nefritis que va fer perdre totes les esperances.

Aquest infant de cara trista, neulit, absent de la classe per mor d'una sordesa generada pels medicaments, mai no devia gaudir com un nen comú, sempre entubat i ple de sondes. Quin misteri tan gran. (...) Pobre Xavi! Quin drama tan gran no devies amagar dintre teu? Quins sentiments i quines emocions no devies sentir quan dibuixaves i pintaves aquells homes invariablement ferits, travessats per sagetes, amb la cintura sempre insistida, sempre torturada, sempre blanc de totes les desgràcies que s'esdevenien en el tema que tu mateix triaves? El llapis sempre anava amunt i avall, resseguint els mateixos centímetres de cintura que eren el teu drama, tant com tu mateix. I aquella escultura de fang que vas fer a onze anys, tan esglaiadora, del botxí que partia un home en dos trossos amb una destrat; d'un cop clavat amb traça a la cintura.

Xavi, maco, que inútil i estrany pregar per la teva ànima, tu que ja eres salvat des del principi, amb una creu que va néixer arrapada al teu cos!

Recordes quantes i quantes vegades, a classe, ploraves amb el cap amagat entre els braços plegats sobre la taula? No senties les paraules dels mestres i t'enfadaves. Xavi, de debò que només ploraves per això? Ben segurament que hi havia molts altres motius amagats en el teu plor que nosaltres no hauríem comprès mai. Tot aquell dolor era ben teu i no podies descansar-lo en altri. A reveure, Xavi!

Dijous, el 10 de juny de 1976.-

Al taller només em toca rondinar amb els més novells -que vénen amb el Pavlov activat- fins que no s'han fet el càrrec de com és l'ambient i la seriositat de les relacions. Les nostres relacions són molt afables; per al nouvingut sembla que això sigui camp lliure per a prendre'm el pèl; però aviat estan curats: m'hi empipo unes quantes vegades, com a l'escola, i després tot rutila com una seda. Quan descobreixen que aquest joc també el sé, però que no és el nostre, quan veuen quin és el nostre estil, també s'adonen que hi surten guanyant.

(...) les relacions personals, que entenc d'una manera molt positiva i molt constructiva: si tots volem el mateix -els nanos, ser educats i jo educar-los- seria una contradicció que ens barallessim cada dos per tres.

Dilluns, el 14 de juny de 1976.-

Estem en un moment en què l'Obrador es podria convertir en un negoci; hi ha gent que ho ha vist i, segurament, s'espavilarà pel seu compte. *De negoci, amb l'Obrador, no vull fer-ne.* Per a mi l'Obrador és un lloc d'estudi, d'investigació -si aquesta paraula no resulta massa pedant-, un lloc de tracte amb els nanos, un espai d'alliberament on voldria establir unes relacions humanes òptimes perquè poguessin ser del tot educatives; una mena de cel per al nano assedegat, el retrobament d'un món enyorat, no gaire possible en aquesta societat nostra

Dilluns, el 18 d'octubre de 1976.-

Veig que els nanos han descobert que s'estimen i juguen a estimar-se: una cosa extraordinària, un joc amorós que no té res a veure amb la sexualitat, sinó amb la generositat i amb la grandesa de sentiments; una cosa indefinible que surt de dins de tot i els porta a parlar-se i a entusiasmar-se

pel fet d'estar treballant junts. D'això, jo en diria joia. Un sentiment pur en els infants

Divendres, el 24 de desembre de 1976:-

L'únic que vull que els nanos estimin és la seva feina, el seu treball, els seu propi esforç, el món en què viuen i on conviuen. A ells, sí que els haig de demostrar que els estimo, a cada edat un estil diferent. Sempre, però, per la tendresa i el sentit de l'humor. A cada edat, també, un humor diferent, que pugui ser entès.

El sentit de l'humor és l'última cosa que pot perdre un educador.

Dimecres, l'1 de juny de 1977.-

... l'Obrador, que m'absorbeix un munt de temps incalculable

Diumenge, el 13 de setembre de 1981.-

(...) ja no hi ha Obrador. Ara s'ha acabat. He decidit donar l'experiència per acabada.

L'Obrador m'ha limitat i m'està limitant moltíssim en l'aspecte personal.

Si pogués dedicar-me exclusivament a això... Però, ai les garrofes!

Badalona. Dimarts, 12 de desembre de 1984.-

(...) he hagut de desmantellar l'Obrador. Ha estat i és dramàtic

(...) l'Obrador... Estic convençuda que va ser una experiència notable, que és una de les coses que he pogut aportar a la petita història de la gent de Badalona o a l'educació del meu país, i hi dono força valor. Però el final que vaig permetre que tingués no se'l mereixia:

Divendres, el 16 de febrer de 1996:-

Perquè l'Obrador era jo i els nanos, ells i jo. Hi havia, sobretot, el meu estil, la meua manera d'enfocar l'activitat dels infants quan s'expressen, les meves rauxes i les meves emocions, la meua afectivitat. I si jo -com totes les persones- sóc irrepètible, també ho va ser l'Obrador

Dissabte, el 8 de febrer de 1997:-

Mentre em vaig dedicar a educar -perquè, de debò, jo m'esforçava a educar-los-, vaig impartir molts cursets per a mestres en escoles d'estiu i durant el curs, vaig treballar en equips unes quantes vegades, vaig participar activament en congressos, simposis, taules rodones i *tuti quanti*. I sempre frisant i batallant pel mateix.

Em vaig embolicar amb organitzacions estrangeres, buscant algun país on les coses anessin millor, informant-me de com s'ho manegaven per aconseguir ésser escoltats pels polítics... i res de res. El que cal és canviar els sistemes escolars, tan unidireccionals.

Divendres, el 16 de juliol de 1993:-

Faltaven cinc minuts perquè la xicalla de la tarda estrenés l'Obrador. Ara fa vint-i-cinc anys exactes. Al matí, ja l'havien estrenat dos torns; el de la tarda era l'últim. Primer dia d'un seguit d'anys de felicitat i de neguits, que em van transformar i em van humanitzar com a educadora. Abans, la insatisfacció de no poder fer les coses com creia que havien de ser; després, la lluita diària contra la rutina, el conformisme i el cofoisme. Un combat que m'arribava després de set hores de classe: quatre al matí i tres a la tarda; perquè l'escola privada treballava una o dues hores més que la "nacional".

Va ser un estiu daurat, en aquella caseta dels avis Grau, al carrer de sant Pere. D'una banda, les criatures; de l'altra, l'ajut inestimable de la Maria Teresa Lite i en Sepma Fornaguera. Sense ella, potser no m'hauria vist amb forces

per emprendre l'aventura; sense ell i en Josep Maria Torrents, no hauríem tingut un taller tan entranyable i ben cuidat. Devia ser allò que en diuen una conjunció astral: la Maria Teresa va bufar les meves ganes de muntar un lloc on els nens poguessin expressar-se lliurement, la família Ventura-Pujol ens va deixar una casa tancada que s'havia d'enrunar i els dos nois van col·laborar-hi d'una manera sorprenent. Vet aquí el miracle.

Després, la Rosa Ventura que es casa, el local que se'n va a terra, la Maria Teresa i en Sepma que han de fer els seus estudis i jo que em quedo sola -en Josep Maria Torrents ja ens havia hagut de deixar abans.

Un cop tancat l'Obrador, el CIC em va proposar tornar a muntar el taller a can Solei -això era la primera quinzena de març de 1989-, però jo hi veia l'inconvenient d'aquella pujada tan fosca, a l'hivern. Mentre m'ho pensava, durant un viatge a Holanda amb les noies de sisè de batxillerat de l'EM, la Maria Rosa Ferrer i l'Anna Urpí decidiren, amb la família Coma-Cros -els amos de can Solei-, fer-hi una escola. A la tornada, em proposaren si me'n volia fer responsable i ho vaig acceptar. Mal fet, perquè les intencions de la Concepció Carné continuaven fixades a can Solei, malgrat que ella m'hagués confessat que no li interessaven les escoles al centre de la ciutat: la seva dèria, em va dir, era el treball als suburbis.

Per això la meua resposta va ser afirmativa: vaig suposar, malament, que el lloc era lliure. I no. Era ocupat. De manera que em vaig ficar de peus a la galleda. En vaig sortir escaldada, al cap de quatre mesos. Però tot l'equip de l'Obrador del carrer de sant Pere, que havia servit per muntar un taller en una escola -el meu vell somni de sempre- s'hi va quedar.

Al cap de dos mesos, l'Obrador renaixia al carrer del Carme, als baixos del número onze. Una casa vella, enderrocada i tornada a construir amb pisos, xopa d'humitats; per la situació i per la construcció recent. Hi vam estar un any exacte, perquè el primer de febrer de 1971 ens traslladàvem

al carrer de Madoz, també al número onze però en un primer pis. Una estança única, d'uns setanta-cinc metres quadrats, i una terrassa de vint-i-cinc. Un somni, si no hagués estat per aquelles rajolotes negres que es menjaven tota la llum que entrava per les finestres i portes; perquè, tant al darrere com al davant, tot eren obertures.

Quan el primer de febrer de 1970 començarem al carrer del Carme, vaig haver de refer l'equip; des dels taulers de les parets fins al material que els nanos utilitzaven. El meu bon pare em va ajudar a fer la instal·lació i la meva germana Cesca m'acompanyava a fer les "classes". Ho poso entre cometes perquè mai no he sabut com denominar-ho. Si el temps no hagués encarcarat tant aquella paraula... Jo més aviat en diria celebracions, perquè per a mi ho van ser.

Quin món tan inefable, el dels xiquets! Que gratificant poder-se moure en un món tan net i polit!

Potser ara milloro els records, però no ho crec. Hi vaig patir, és clar; però era un patiment gratificant, que valia la pena, que no em corsecava, sinó que em feia créixer com a persona. A més, cal dir-ho tot: si no hagués estat per la qualitat humana dels pares que van fer-me confiança, l'Obrador no hauria estat el que fou. Eren unes criatures -en general, és clar- excepcionals, perquè els pares també ho eren. En realitat, el mèrit no va ser pas meu; jo només vaig ser l'excipient que va aglutinar quelcom que hi havia a l'ambient.

A final de curs, l'any 1978, vam fer una exposició de treballs al Museu de Badalona, per a commemorar els deu anys d'existència. Encara tinc guardats en carpetes tots els treballs exposats, a punt de tornar-la a muntar, si calgués. Només les carotes i altres treballs de tres dimensions van ser retornats als nanos. Algunes coses de fang, en canvi, no. Ai, quantes coses vaig haver de llençar a la brossa, mentre se'm partia l'ànima, aquell estiu de 1984! En Josep Villaubí volia el local net i la Maria Teresa i jo -amb les crosses i sense poder posar el peu esquerre a terra-, amb penes i treballs i amb tota la inconsciència inimaginable, anàvem llençant hores i moments feliços d'uns nens i nenes que anaven creixent.

El curs 1979-80 va ser un any sabàtic per a tots. A mi, em calia temps per a escriure el llibre que em portava de cap. Després, el 1980-81, vaig continuar un any més. Ja d'esma. Vaig treballar perquè havia pres un compromís amb els pares, però estava cansada; físicament i moralment. Sobretot físicament, amb aquella cama esquerra que no em deixava viure. I encara sort, penso ara, perquè no sabia el que em vindria després.

No sé què se'n deu haver fet de tots aquells marrequets i aquelles marrequetes. Com que des final de setembre de l'any 1980 vaig traslladar-me a Arenys -amb la pausa dels tres anys viscuts a Canet- no els he vist més, llevat d'uns quants. Potser és millor, en el fons, perquè llur infància perdura en mi. Es van esvaïr físicament, però, a mi, me n'ha quedat un no sé què d'inexplicable que només es pot sentir, perquè no hi ha paraules per a dir-ho. O no les trobo, potser.

En allò, vaig fer bé. Em trobava en un moment perillós. Havia estudiat molt, havia pensat molt i també havia viatjat força per aprendre coses i més coses; tot plegat per a fer més seriós el meu treball. Però les sis hores de classe diàries amb aquell gavadal de criaturam frisós i enervat, de tan encongit i apilotat com estava, eren massa hores per a mi. Ja frisava la cinquantena... i la cama per torna! La continuació hauria convertit l'Obrador en una vaca per a munyir -no pas del punt de vista econòmic, valga'm Déu!- o en una guarderia de criatures desvagades. El més assenyat era tancar. Llençar la flor abans de veure-la marcida.

Ara, amb el temps, considero que vaig actuar d'una manera molt honrada. De cara als altres i de cara a mi mateixa.

De tot plegat, ja fa vint-i-cinc anys. Quantes coses han passat des d'aquell setze de juliol de 1968!

Dijous, el 9 d'agost de 2001:-

He dedicat aquests dies a posar ordre en els treballs d'imatge que tinc a l'ordinador de casa. Vaig copiar els que

vaig pensar que em serien més útils per treballar aquí i avui els he acabat de passar del disc CD a aquest disc dur del portàtil que em salva l'abans temps buit de l'Estany.

També he escrit unes paraules a Fedra sobre aspectes que no li vaig comentar i que em semblen importants. Els copio:

PER A FEDRA:

1. El primer taller d'art que es va crear a Catalunya – segurament també a l'estat espanyol- va ser l'ARC, per l'artista pintora Ester Boix i el seu marit Ricard Creus, escriptor. Això fou l'octubre de 1967, a Barcelona, nou mesos abans de l'obertura de l'OBRADOR.

Els dos ho enfocaren d'una manera més extensa i més adreçada a les escoles. No sé si encara existeix ni si han canviat de domicili, perquè ja fa anys que els tocava jubilar-se i pot ser que no ho fessin. En el seu àmbit de treball també figurava la música, portada per Dolors Bonal.

(Penso que caldria afegir aquesta informació abans o immediatament després de començar a parlar de l'Obrador, no fos cas que t'ho poguessin retreure.)

2. Em sembla que no vaig dir-te que vaig començar el curs 1975-76 amb una actitud molt més entusiasta que en els cursos anteriors. L'estiu de 1975 vaig assistir al Congrés Mundial d'INSEA-UNESCO d'aquell any, a París, i al I Congrés Internacional de les ARTS PLÀSTIQUES, a Barcelona. Això em va permetre veure la panoràmica mundial del camp que jo treballava i que mai no havia gosat valorar, ni en positiu, ni en negatiu. Sobretot, per a mi era dubtós que el meu treball pogués tenir qualche importància de cara enfora; la tenia per a mi, i prou.

D'entre totes les patums que hi participaren, la que més em va frapar fou Arno Stern, que participà com a convidat a ambdós congressos. Stern tenia un taller, em sembla que a París, on enclaustrava literalment els seus nois i noies: només la porta d'entrada i res més; cap finestra, cap claraboia, res que pogués lligar-los amb l'exterior. El treball consistia en diguem-ne una mena de catarsi a través de la pintura. Explicà la seva teoria –que

dec tenir apuntada en algun lloc- i tothom quedava bocabadat: el seu nom anava de boca a orella i, d'Arno Stern, se'n va fer quasi un mite.

A mi, em va fer reflexionar molt tot el que deia Stern. Trobava que no n'hi havia per tant i que, si bé donava una orientació determinada al seu taller, la que jo donava a l'Obrador era del tot diferent, però no gaire menys important. Aquesta troballa em va entusiasmar i vaig començar el nou curs amb la creença que sí que valia la pena allò que havia emprès, però que em calia millorar-ho i pensar-ho amb més profunditat. I m'hi vaig posar de valent: vaig buscar bibliografies, vaig llegir abundantment i, encara més, vaig treballar com mai. Per això, l'octubre de 1975 marca un punt d'inflexió en el procés de treball de l'Obrador. Jo diria que més complet: hi afegia aspectes, actituds i continguts que abans m'havien passat desapercebuts, que ignorava o que havia desatès. Potser va ser la primera vegada que vaig tenir consciència del meu compromís amb una feina que m'esdevenia un deure irrenunciable i un esforç – mental i físic- molt més intens.

I com més identificada em sentia amb el meu treball, més mancances i incoherències anava trobant a l'escola on treballava.

3. Una de les conseqüències no volgudes, que em van fer força angúnia, fou que, a través del treball de les criatures, descobria el tarannà de les escoles d'on provenien; és a dir, el grau de qualitat de l'ensenyament i de la formació de cadascuna d'elles. Cosa no gens agradable, ja que no era la meva intenció fer tests de res ni de ningú. No volia ficar-me en terrenys que m'eren vedats, per la qual cosa totes aquestes troballes involuntàries foren enterrades en l'oblit en la mesura que m'era possible fer-ho. Avui, ja és enforinyat en el temps i no em recordo de res.

Dijous, el primer de novembre de 2001

Estic friso de veure aquest *Quadern d'Expressió Infantil*, de la sèrie *Quaderns...d'Ídem?* Mentre he anat fent, he anat descobrint que, a part dels que ja tenia pensats –que eren un símil d'aquest primer- puc fer-ne de monogràfics, amb tantes diapositives com vaig arribar a fer. Un pot ser de carotes, un altre de retrats i autoretrats, un altre sobre com veuen el mar els nens i les nenes, etc. Començant pels més petits i acabant pels ganàpies. Estic molt contenta, encara que potser no serviran de res. Si més no, com que en certa manera completen el llibre, en portaré a biblioteques, al Museu, a segons quines escoles, a la Facultat de Belles Arts... Aquesta vegada, però, cobraré el que hagi gastat en materials, que serà poc; el meu temps no el compto, no hi hauria res al món que valgués tant com les estones – llargues, divertides i emocionants- que aquests treballs dels meus nanos em fan passar. Fos com si hagués reulat en el temps, perquè em meravello en veure que, davant de cada obreta, hi ha una història que només jo sé. No la dels nanos, sinó la del fet que vaig viure com la creaven.

Dilluns, el 7 de juliol de 2003:-

Fa dies que no tinc teca per a escriure. Aprofito tot el temps lliure per als *Quaderns...* Ja estic treballant el cinquè, tot i que em falta fer els comentaris del tercer i el quart. De manera que només m'espera l'últim, relatiu a 11, 12 i 13 anys. Això és el que he pensat, però em sembla que serà massa material per a encabir en un sol CD. Quan els hagi acabat, segurament que en faré de monogràfics, perquè tinc diapositives de carotes, de treballs fets a l'exterior, d'autoretrats de les mateixes criatures, retrats de pares i mares, parents i familiars, de la commemoració de la mort de Charlie Chaplin, biografies, dibuixos ràpids....

Dimecres, el 21 de juliol de 2004:-

L'Obrador va ser l'acompliment d'una il·lusió i l'engrescament d'una experiència. El portava al cap de feia

temps, des del curs 1955-56, a les classes del pedagog Luis Gil de Vicario.

Ja és fumut haver de descobrir què cosa és educar a partir de la negació d'allò que veia i que vivia...

Mentrestant, anava traduïnt en positiu tot allò que m'angoixava. Així va anar fent-se l'Obrador

(...) i vaig haver de dir prou. Físicament, ja no podia més.